Jaargang 1 - nr. 2 - 28 januari 2026

Archipel School

Blad voor geestelijke opvoeding

CALVIJN’S BESPREKING VAN JOHANNES 4:10-23

Het volk is ten gronde gegaan door een gebrek aan kennis. Dat is de boodschap van Calvijn. Men kan de godsdienst niet zomaar op goed geluk beproeven, want zonder kennis van zaken volgt men gewoon hersenschimmen of eigen inbeelding na. Calvijn noemt het natte vinger werk. Het vlees heeft zich zo verstopt achter tradities, en veracht datgene wat niet traditioneel is, terwijl tradities bijkomstig zijn, en met de komst van het evangelie teniet zijn gedaan. De mens dwaalt als hij door zijn eigen gedachten alleen wordt geleid zonder het Woord of het bevel van God, stelt Calvijn. (Verkl. Johannes 4:22-23)

We moeten hierbij opmerken dat het allereerst om geestelijke oorlogskennis gaat en niet zomaar geestelijke of pastorale kennis op zich, want het vlees is bedriegelijk. Calvijn noemt dat het vlees door beloningen afvalligen tot zich lokt. Calvijn noemt dat het vlees blindelings het voorbeeld van de vaderen volgt, en zo bij de verkeerde vaderen terechtkomt, vanwege achterstelling van het bevel van God. We kunnen hierbij opmerken dat het vlees het bevel van God verduistert en verdraaid.

Calvijn stelt dat het vlees hierin zeer ijverig kan zijn. Hij noemt dat dit meestal komt door hoogmoed en een overmatig zelfvertrouwen. (Verkl. Johannes 4:20) De mens matigt zich teveel aan, en is hierin ook een gruwelijke na-aper. Calvijn stelt dat ook de tijden worden verward en de bedelingen, dat men niet meer weet of men het nu bij de kop of de staart heeft. Calvijn ergert zich terecht aan de onmetelijke hoop tradities waaronder de kerk dit allemaal heeft lopen bedelven. De Joden hadden hun offers, en de christenen verzonnen zo in dezelfde lijn hun tradities van de Jezus-offers, stelde Calvijn. Bij Calvijn kom je uit op een hele enge, ijle en eenvoudige Jezus die niets met de krachtpatserijen en opsmuk heeft te maken van wat de kerk heden ten dage van Jezus heeft gemaakt, en Jezus was al helemaal geen superheld. Bij Calvijn is Jezus op een heel karig rantsoen gezet, meer in de lijn van de arme Lazarus, die in de leer van Calvijn ook de sleutel is tot het Jezus geheimenis, en het enige loon voorstelt wat een mens van God kan verdienen, als er al iets te verdienen valt. De zwaardere bevindelijk-gereformeerde kerken, of nood-kerken hebben hier oog voor gehad, en prediken de ‘Raak mij niet aan’-Jezus, een hele voorzichtige Jezus die je niet zomaar naar willekeur kunt rondbazen zoals ze dat in de lichtere kerken vaak traditioneel denken te kunnen doen.

Er blijft niet veel van Jezus over in de leer van Calvijn. In de bewoordingen van Calvijn zou de kerk volledig traditioneel ‘bejezust’ zijn geworden ten koste van waar het daadwerkelijk voor stond. Toch predikt Calvijn Jezus, als voorbeeld en herinnering, en is Jezus voor Calvijn van belang, vanwege de kennis waar Jezus voor stond, en wat heden ten dage in de kerk verloren is geraakt onder de hoop tradities die het vlees heeft gemaakt om veilig te blijven tegen de toorn van God. Calvijn legt het uit, zo goed en kwaad als dat destijds ging, maar hij gaf zeker handvaten voor de kerk mee, een richtsnoer voor de reformatie. Dat daar ook een gedeformeerde lijn doorheen liep is bekend, wat ook door de calvinisten wordt erkend, en wat weggesneden dient te worden. Dit houdt in dat er schriftkritisch en exegetisch met Calvijn omgegaan dient te worden, dat men er niet te licht over moet denken, want velen zijn in een psychiatrische kliniek terechtgekomen vanwege enkelen van Calvijn’s leringen die niet in het grotere verband zijn verkondigd. Eerlijkheidshalve heeft Calvijn ook gewezen op zijn bijbelverklaringen om zijn soms nogal extremistische stellingen ook nuance te geven en enigszins weer te matigen. Calvijn was een man van de touwtjes straktrekken en daarna laten vieren, om ze vervolgens weer strak te trekken,

een man van eb en vloed dus. ‘Stel het bot, geef het nuance, en stel het dan weer bot, zodat het vlees er geen voordeel op behale.’

Calvijn noemt de kerk bedwelmt door eigenliefde waardoor de kerk niet open kan staan voor de eerste prikkels van berouw. De kerk is in een diepe slaap. Hij noemt het afgestompdheid. Het drijft de kerk tot allerlei uitzinnigheid. (Verkl. Johannes 4:17,19,20)

In de verklaring die Calvijn geeft van Johannes merkt Calvijn op dat het volk zo hardnekkig is dat normale middelen niet meer helpen, maar dat God hardere middelen moet gebruiken, zoals wanneer de olie smakeloos is geworden moet men azijn toevoegen. Generatie na generatie wordt aan deze ketenen meegesleurd, en de zielsziekten gaan zo diep dat alleen langdurig lijden hieraan tegemoet kan komen om deze diepte te kunnen bereiken opdat de zielsziekten ontworteld en uitgeroeid kunnen worden, anders is er geen hoop meer. De mens moet dus leren het langdurig lijden in zijn leven, waar soms maar geen einde aan lijkt te komen, aanvaarden uit de hand van God voor bescherming tegen de zonde die zo listig is en al zo diep heeft gewerkt in het voorgeslacht dat geen kind hieraan zomaar kan ontkomen. Ieder kind groeit op geketend aan het vlees, wat diepe verwondingen in het kind heeft geslagen, wat zichzelf diep in het kind heeft geimplanteerd. Vandaar dat de mens op deze aarde buiten het paradijs gedoemd is tot langdurig lijden wat men gewillig dient te dragen. Calvijn zegt dat een tweedaags of driedaags lijden alleen niet veel kan bewerken. Er is meer tijd voor nodig. Het moet dieper gaan. Vandaar dat de sobere mens lijdzaam dient te worden en op het smalle en lange pad dient te gaan. Men heeft Jezus vandaag de dag als een clown opgericht om hieraan te kunnen ontkomen.

De ellendekennis tot berouw is dan het enige wat de dartele hardnekkigheid in de mens kan verbreken als door een ploeg, stelt Calvijn. Het staat hoog op Calvijn’s lijst van belangrijkste theologische stukken van zijn leer. Het staat voorop. Daarbuiten vindt de mens slechts gruwelijk bedrog. Hiermee zijn de zwaardere gereformeerde kerken of noodkerken mee verder gegaan vanuit de afscheiding van 1834 en met name ook de afscheiding van 1953 die daar hoofdzakelijk over ging, in navolging van Calvijn.

De mens heeft maar een kleine genade nodig, stelt Calvijn. Zoals het verderf waaraan het lichaam is onderworpen maar tijdelijk is, zo zijn ook de middelen van ondersteuning tijdelijk en vergankelijk. (Verkl. Johannes 4:13) Mensen hebben tijdelijke middelen en ook personen boven God geplaatst. Calvijn laat zien dat de mens gretig misbruik maakt van de vaderen, omdat zij die niet kennen, en God al helemaal niet, en zich toch van alles aanmatigen.

Calvijn wijst er telkens op dat God geen mensen verkiest naar menselijke waardigheid. Telkens weer gaat God de voornamen voorbij om zich te richten op de eenvoudigen die niet geacht worden door het volk. (Verkl. Johannes 4:10) Hij heeft het pad van de arme Lazarus uitgestippeld om aan het lot van de rijke man te ontkomen. We kunnen de rijke man zien als het beeld van Laodicea, en vandaar dat er ontsnapping nodig is hieraan, wat over het pad van de arme Lazarus gaat. Velen staan echter aan de kant van de rijke man en willen niets van de arme Lazarus weten, ook al zijn ze religieus en zelfs geestelijk ingesteld. Hoe kan dat ? Ze zijn het pastorale, oftewel het zorgdragen, vergeten, hebben het verruild voor religieuze poespas, en ze zijn de geestelijke oorlog tegen het vlees vergeten die diep gaat.

GEREFORMEERDE VADEREN : VAN CALVIJN TOT VELEMA - 2

Met hete, vurige voorhoofden, zwaar bitter, verdedigen sommige fanatiekelingen in de evangelische beweging de letterlijke eeuwige hel alsof dat zo in de bijbel zou staan. Sommige

gereformeerden kunnen er ook wat van, met name hen die tussen licht en zwaar inzitten, of gewoon de lichteren die nogal lichtvaardig met de bijbel omspringen, en gewoon letterlijk nemen wat er staat. Met vurige, bittere hoofden stellen ze dat het er zo staat, dus dan moet het wel waar zijn. Kent u de stokpaardjes ? Telkens komen ze terug : ‘Waar de worm niet sterft,’ ‘Jezus sprak meer over de hel dan over de hemel,’ ‘Openbaring staat er vol mee, en stelt het duidelijk,’ ‘Arme Lazarus en de rijke man,’ en ga zo maar door. Jezus zei dat hij in gelijkenissen sprak, en Openbaring is verder een allegorisch boek, wat ze hebben lopen verletterlijken. Calvijn, alhoewel hij de eeuwigheid serieus nam, stelde ook dat wat de bijbel sprak over de hel beeldspraak was. Het opleidingsniveau in deze dingen is zeer laag. Fanatieke jonge, onkundige volwassenen geven het door aan onwetende kinderen, en zo verspreid het zich snel.

De gereformeerde vaderen hebben genoeg over dit onderwerp uitgelegd, dat het dichterlijke beelden zijn. Toch zijn er ook predikanten die de letterlijke eeuwige hel blijven doorduwen. In deel 8 van Veelvuldig vragen naar de weg, uit 1993, stelt J.H. Velema dat minder dan de helft van gereformeerde kerkleden nog in het bestaan van de hel gelooft. Nu kun je over het onderwerp van de hel er aan twee kanten afvallen. Je kan een extremist worden, of je kan gaan doen alsof er helemaal geen gevolgen zijn voor de zonde. Het is dus oppassen geblazen. Dat er beeldspraak werd gebruikt over de hel wil niet zeggen dat er geen loon is naar werken. We moeten het alleen niet overdrijven. De mens heeft de hel zowel onderschat als overschat. J.H. Velema wilde hierbij opmerken : Strijdt om in te gaan, en ook dat we het oordelen over onze medemens moeten overlaten aan de Heere. Ook Calvijn was er zeer voorzichtig in en stelde dat het om de verborgenheden Gods ging waar we niet ijdel nieuwsgierig in mogen zijn. We moeten vrezen om zomaar iemand uit de losse pols, met de natte vinger, te veroordelen, bijvoorbeeld omdat zo iemand andere opvattingen er op na houdt dan de onze. Dan is ineens Calvijn’s stelling weer belangrijk dat God niet mensen verkiest op basis van menselijke maatstaven, dat God heel anders rekent dan de mens, en dat God juist het door wereld en kerk verachte en verworpene heeft uitverkoren. God verkiest juist de moeilijk opvoedbaren, want die hebben die aandacht nodig.

J.H. Velema neemt een voorzichtig standpunt in. Hij gaat niet zo ver te stellen dat mensen die niet naar de kerk gaan niet bij God kunnen komen, zoals sommige kerkmensen tot zijn ergernis zeiden. Hij wijst dan erop dat hoeren en tollenaars nette kerkmensen zullen voorgaan in het koninkrijk van God. Hij noemt het hard en liefdeloos als de ene mens de andere mens hierop oordeelt. Hij stelt dat God het hart kent, en dan weer wijst hij op het strijden om in te gaan.

J.H. Velema wilde pastoraal met de mens blijven omgaan, zorgdragen voor de mens, met verantwoordelijkheid. Dat houdt ook nuance in. Wij moeten geen dode en dodende letterslaven zijn. Ook hamerde hij op de geestelijke strijd die gevoerd moest worden, en waarschuwde hij de mens, want dat hoort ook zeker bij het pastorale. Een ware herder beschermt zijn schapen tegen de roofdieren, en valt de roofdieren ook aan als het moet. Zo’n herder was J.H. Velema.

Hij komt dan tot een ander thema waarover veel strijd en twist is in de gemeente Gods, namelijk loon naar werken. Hij noemt dat het woord ‘loon’ bij sommige kerkleden werkt als een rode lap op een stier, dat zij dan ineens heel erg op hun hoede zijn vanwege dat het hen altijd is geleerd dat de nadruk ligt op de vrije genade en niet op de goede werken. Men is van het woord loon al snel vies. J.H. Velema wijst erop dat ook al bouwt de werker verkeerd, en zal zijn bouwwerk vergaan, hij zal zelf niet vergaan. Hij ontvangt dan geen loon zoals de andere bouwer, maar er is nog steeds een grond voor hem. Het gaat daar dus helemaal niet om. Voor Velema horen genade en loon bij elkaar, zoals Berkouwer het ook uitlegde. Er is geen tegenstrijdigheid. Heb je geen

loon, dan is er wel genade. Heb je wel loon, dan heb je ook genade. Hij wijst op de verscheidenheid op aarde, die er ook in de hemel is. Als er goede werken zijn, dan zijn dat eigenlijk de werken van God door de mens heen. Het hoort dus bij elkaar, genade en werken. De mens hoeft er niet achterdochtig of paranoïde over te zijn. Net als Calvijn stelt Velema dat genade beslissend is wanneer het aankomt op loon. De genade bepaalt de mate van het loon, maar sluit het niet uit. We kunnen stellen dat genade betekent dat het vanuit God wordt beredeneert en niet vanuit de mens of de werken op zich. Iemand kan heel veel werken, maar als dat niet uit God gebeurt, dan is het niet veel waard. Vandaar dat Calvijn zijn afstemmingsleer heeft, en dat het ware werk vaak juist niet om werk gaat, maar om passief lijden, dus dan krijg je eigenlijk een soort loon omdat je gedurfd hebt te wachten, en niet bent uitgetreden door het vlees. Nu is het wel belangrijk hierbij op te merken dat genade heel bedriegelijk kan zijn als het buiten deze werken omgaat, en daarom hoort het bij elkaar. Het menselijke vlees is volleerd in het bedriegen, juist ook als het aankomt op deze religieuze termen. Genade betekent niet wees maar roekeloos en willekeurig, maar is juist een oproep om het oordeel aan de Heere over te laten en niet aan de vreemdsoortige wiskunde van de mens. Zoals geloof zonder werken dood is, zo is genade zonder werken ook dood. Vandaar dat de mens genade dient te leren, wat het is, wat het niet is, wat de grenzen zijn, hoe het zich verhoudt tot de andere religieuze, geestelijke en pastorale termen. De mens moet de semantiek en semiotiek hierover leren kennen.
